

Van Meher Kapı Kutsal Alanı'nın Yeniden Değerlendirilmesi ve Koruma Yaklaşımı İçin Bir Öneri

Van Meher Gate Sanctuary A Suggestions For Reassessment And Conservation

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜLEN

ORCID: 0000-0001-5012-6291 ◆ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık, Öğretim Elemanı ◆
mustafagulen@yyu.edu.tr

Özet

Kültürel miras; kültürel ve sosyal bir süreç, belirli olayların gerçekleşmesiyle edinilen deneyimler olarak, kültürümüzle, tarihimizle ilgili somut ve soyut değerlerin bir bütünüdür. Arkeolojik alanlar, farklı nitelikleri, sahip oldukları potansiyelleri ve sorunlarıyla kültürel mirasın önemli bir parçasıdır. Kültürel miras alanları içinde bu kültür varlıklarının çok daha kolay ve hızlı bir şekilde yok olduğu bilinmektedir. Bu sebeple bu alanların belgelenmesi ve korunması oldukça önem kazanmaktadır. Bu alanların korunarak gelecek nesillere aktarılması, UNESCO, ICOMOS ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşların da gündemindedir.

Türkiye barındırdığı arkeolojik sit alanları, anıtlar gibi farklı unsurlarla arkeolojik kültür konusunda oldukça zengindir. Bu zenginliğin görüldüğü bölgelerden biri Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Van Kenti'dir. Kentte bulunan Urartu Krallığı'na ait Meher Kapı Kutsal Alanı, Van Kalesi'nin 7 km kuzeydoğusunda, Zızmız Dağı'nın güney yamaçlarında yer almaktadır. İnşa tarihi M.Ö. 9. yüzyılın son çeyreği olan yapı, literatürde Urartu Uygarlığının açık hava kutsal alanlarından biri olarak tanımlanmaktadır. Ancak yapı ve çevresinin günümüzde önemli bir tahribata maruz kaldığı izlenmektedir.

Yapının koruma ve sunum yaklaşımlarının günümüzde geldiği noktayı, bu mirasın, tarihsel süreç içerisinde yaşadığı dönüşümü anlamak ve eserin korunmasına yönelik bir farkındalık yaratmak bu çalışmanın odağını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda; alan incelemesi ve literatür taraması yapılmıştır. Çalışma kapsamında Dünya ve Türkiye'deki koruma ve sunum modellerine de değinilerek eserin bakım ve onarımının yapılması, yakın çevresinin iyileştirilmesi, ulaşım olanaklarının artırılması ve etkin tanıtım faaliyetleri ile kentin önemli turizm destinasyon merkezlerinden biri haline getirilmesi hususunda önerilerde bulunulmuştur. Böylelikle bu nitelikli kültür varlığının hem yakın çevresi ile korunmasına hem de kentin tanıtımına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Van, Urartu, Meher Kapı, Kültürel Miras, Koruma

Abstract

Cultural heritage; it is a collection of tangible and intangible values related to our culture and history as a cultural and social process, experiences gained through the realization of certain events. Archaeological sites, which constitute an important part of cultural heritage sites, are cultural assets that need to be addressed with their different qualities, potentials and problems. Archaeological assets, which can disappear much more easily and quickly than other cultural heritage items, need to be documented and protected. Preserving the archaeological heritage and presenting it to the public is one of the issues emphasized in the statutes of international organizations such as UNESCO, ICOMOS and the Council of Europe.

Turkey is very rich in archaeological culture with different elements such as archaeological sites and monuments. One of the regions where this richness is seen is the City of Van, located in the Eastern Anatolia Region. The Meher Kapı Sanctuary of the Urartian Kingdom in the city is located 7 km northeast of the Van Castle, on the southern slopes of Zızmız Mountain. Construction date BC. The building, which is the last quarter of the 9th century, is defined as one of the open-air sanctuaries of the Urartian Civilization in the literature. The building and its surroundings have been severely damaged today.

The focus of this study is to understand the point where the preservation and presentation approaches of the building have reached today, to understand the transformation of this heritage in the historical process, and to raise awareness about the preservation of the monument. In this context; field study and literature review were made. By mentioning the prominent conservation and presentation approaches in the world and in Turkey, suggestions have been made to make the city one of the important tourism destination centers with its maintenance and repair, improvement of its immediate environment, increasing transportation opportunities and effective promotion activities. Thus, it is thought that this qualified cultural property will make an important contribution to both the protection of its immediate surroundings and the promotion of the city.

Keywords: Van, Urartu, Meher Gate, Cultural Heritage, Conservation

Giriş

“Sarduri oğlu İşpuini oğlu Menua Tanrı Haldi için bu kapıyı yaptırdılar”

Meher Kapısı Yazıtı

Kültürel miras, somut (tarihi binalar, anıtlar, mimari kalıntılar ve alanlar vb.) ve somut olmayan (gelenek, değerler, törenler, el sanatları ve sözlü tarih vb.) öğeleriyle, yaşayan kültür kadar geçmişe atıfta bulunarak toplumların ortak hafızalarını oluşturur (Gültekin-Uysal, 2018). Anadolu, tarihsel süreçte bir çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan ve zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Farklı uygarlıkların kültürlerinden beslenerek yüzyıllar boyunca varlığını sürdüren bu coğrafya da farklı mimari ve sanatsal biçimler yer alır. Bu medeniyetlerin kültürel miras öğeleri, içinde buldukları dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerini günümüze kadar nesilden nesile iletmişlerdir. Somut ve somut olmayan miras değerleri buldukları bölgelerin kültürel yapısı üzerinde etkilidir. Ait oldukları medeniyetin ve dönemin özelliklerini yansıtan ve özgün niteliklere sahip kültürel miras öğeleri, kendine özgü çok yönlü koruma yaklaşımları gerektirmektedir. Toplumların sahip olduğu kültürel mirasın yaşanılan zamanla bütünleştirilmesi, kültürel varlıkların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması oldukça önemlidir. Türkiye’de, doğal ve kültürel varlıkların korunmasına yönelik çalışmalar 19. yüzyıl sonlarında başlamış ve son yıllarda ivme kazanmıştır (Ahunbay 2010). Özellikle bu konuda kısa adı UNESCO olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı’nın çalışmaları önemlidir¹. UNESCO’nun amacı, tüm insanlığa mal olmuş, ortak miras olarak kabul edilen kültürel ve doğal varlıkların tanıtılması, bu bağlamda toplumların bu evrensel mirasa sahip çıkmalarını sağlayacak bilincin yaratılması ve farklı sebeplerden dolayı bozulan, yok olan ve/veya yok olma tehdidi altındaki kültürel mirasın yaşatılması için gerekli önlemlerin alınması ve ilgili kurumlarla işbirliklerin yapılmasıdır. Kültürel miras, UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi vb. komisyonlarca hazırlanan tüzükler, sözleşmeler, ilke ve tavsiye kararlarında tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmektedir². UNESCO’ya göre bir topluluğa ait olan kültürel miras, insanlığın tümüne aittir. Bu mirasın sorumluluğu her ne kadar o mirasın sahibi olan topluluğa ait ise de onun korunması için çaba sarfedenler de en az o kadar hak sahibidirler (ICOMOS 1994).

“Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme” 1972 yılında Paris’te imzalanmıştır. Bu sözleşme ile kültürel mirasın literatürdeki tanımı yapılmıştır. Bu tanım içinde arkeolojik sitler ve arkeolojik yapılar da yer almaktadır (UNESCO 1972; Sönmez, 2008: 25-26).

Kültürel miras alanları içerisinde arkeolojik miras, tanımlanması ve korunması son derece önemli bir alan olarak yer almaktadır. ICOMOS arkeolojik mirası maddi bir kültürel miras olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda hazırlanan tüzükte insanlığın izini taşıyan her tür kalıntı arkeolojik mirasın kapsamı içinde yer almaktadır. Tüzükte ayrıca arkeolojik mirasın yeniden üretilmesinin mümkün olmadığı bu sebeple mirasın yok oluşunun önüne geçmek için bir takım tedbirlerin (arazi kullanımlarının denetlenmesi vb.) alınması üzerinde durulmuştur. Yine Arkeolojik mirasın bütün insanlığın malı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle tüm ülkelerin bu mirasın korunması için gerekli maddi imkanları sağlamaları vurgulanmaktadır. Arkeolojik mirasın korunmasında yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası politikaların önemine değinilmektedir. Arkeolojik mirasın bakım ve korunmasıyla ilgili olarak da

¹ UNESCO’nun 17 Ekim – 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris’te toplanan 17. Genel Konferansı kapsamında, 16 Kasım 1972 tarihinde “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” kabul edilmiştir. Bu sözleşmede bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal varlıkları dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak amaçlanmaktadır. 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla Türkiye’nin de katılması uygun bulunan bu sözleşme, 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır (<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html> Erişim Tarihi: 09.01.2022).

²Uluslararası önem taşıdığından korunmaya değer doğal oluşumlara, anıtlara ve sitlere “Dünya Mirası” statüsü tanınmaktadır. Sözleşmeyi kabul eden üye devletlerin UNESCO’ya başvurusuyla başlayan ve Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) uzmanlarının başvuruları değerlendirmesi sonunda tamamlanan bir işlem dizisinden sonra aday varlıklar Dünya Miras Komitesinin kararı doğrultusunda bu statüyü kazanmaktadır (<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html> Erişim Tarihi: 09.01.2022).

UNESCO'nun 1956 tarihli tavsiyelerinin ilgili ilkelerinin uygulanması gerekliliği tüzükte yer almaktadır (ICOMOS 1990).

Arkeolojik mirasın korunması, sunumu ve değerlendirilmesi için tarihsel süreçte bir çok metot önerilmiştir. Bu metotların her dönemin koruma yaklaşımı bağlamında ve mirasın nitelikleri, potansiyelleri ve problemleri doğrultusunda biçimlendiği söylenebilir (Gültekin- Uysal 2018). Arkeolojik mirasın korunması için geliştirilen yöntemler uluslararası mecralarda tartışılarak bir karara varılmıştır³ (Cengiz - Tanaç Zeren 2021: 56-62; Ahunbay 2010; Eres, 2013). Dünya Mirası listesinde yer alan arkeolojik alanların korunması UNESCO'nun hazırladığı kurallar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir (Ahunbay 2010: 109; UNESCO 1972). Bu kurallar "Dünya Mirası Sözleşmesi"nde yer almaktadır. Sözleşmeyi imzalayan tüm devletler bu mirasın tanımlanması, restore edilmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bağlamında sorumluluk almaktadır (İSMEP 2014: 22).

Bu açıdan bakıldığında Türkiye barındırdığı kültürel miras zenginliğiyle dikkat çekmektedir. Türkiye'nin neredeyse her yöresinde o bölgeye özgü, çoğu zaman da Anadolu'nun ortak değerlerine sahip arkeolojik kültürel mirasın çok çeşitlilik gösterdiği izlenmektedir. Arkeolojik kültürel mirasın oldukça fazla olduğu kentlerden birisi de Van'dır. Arkeolojik varlıklar, Van kentinde, kültürel miras alanlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda dikkat çeken yerlerden birisi de Meher Kapı ve Kutsal Alanı'dır. Meher Kapı, Van kentinin Zızmım Dağı kuzey yamacında konumlanan ve bir kayaya oyulmuş anıtsal bir niştir. Yapının arkeolojik miras olmasıyla beraber kaya oyma bir mekân olması da ayrıca ilgi çekicidir. UNESCO, 2010'lu yıllardan başlayarak kaya oyma mekanları evrensel bir değer olarak kabul etmekte ve bu yapıların korunması için tavsiyelerde bulunmaktadır⁴. Meher Kapı sahip olduğu Arkeolojik kültürel miras unsuru açısından bir hayli önemlidir bu bakımdan çalışmanın konusu olarak seçilmiştir. Anıtsal nişin ön yüzünde özellikle Urartuların dini yaşamı hakkında önemli bilgiler veren bir yazıtta da ev sahipliği yapan bu alan Urartu Uygarlığında eşine az rastlanır bir mimari uygulama örneğidir. Günümüzde açık hava kutsal alanı olarak tanımlanan Meher Kapı, doğal ve insan kaynaklı birçok tahribata uğramıştır. Gerekli tanıtımının yapılmadığı bu alan hem kentliler hem de kent dışından gelen ziyaretçiler tarafından bilinmemektedir. Bu çalışma, bir taraftan alanla ilgili daha önce yapılan çalışmalar ve alanın günümüzdeki durumu üzerinden alanı yeniden tanımlamaya çalışırken diğer taraftan alanın günümüzde ziyarete açılması ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılması için önerilerde bulunmaktadır. Ayrıca Meher Kapı ve yakın çevresinin mimari çizimler ve güncel fotoğrafları sayesinde görselleştirilmesi yapılmıştır. Bu şekilde Meher kapı kutsal alanının hem bölgede hem de ulusal ve uluslararası mecralarda tanınırlığının destekleneceği düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma üç farklı merhalede yapılmıştır. Öncelikle araştırma alanı ile ilgili yazılı ve görsel kaynaklar irdelenmiştir. Bu bağlamda Alman arkeolog Friedrich Eduard Schulz'un çalışmaları, İngiliz arkeolog A. H. Layard ve H. Rassam'ın araştırmaları, Alman Lehman-Haupt'un Van Gölü Havzası'nda yaptığı incelemeler dikkate değerdir. Prof. Dr. Afif Erzen'in Toprakkale kazısı, Prof. Dr. Oktay Belli ve Prof. Dr. Veli Sevin'in çalışmaları da oldukça önemlidir. Alanın korunmasına yönelik yapılan çalışmalara ilişkin belgeler kamu kurumlarından temin edilmiştir. Özellikle Van Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü'nde alana ilişkin tüm belgeler incelenmiş ve gerekli

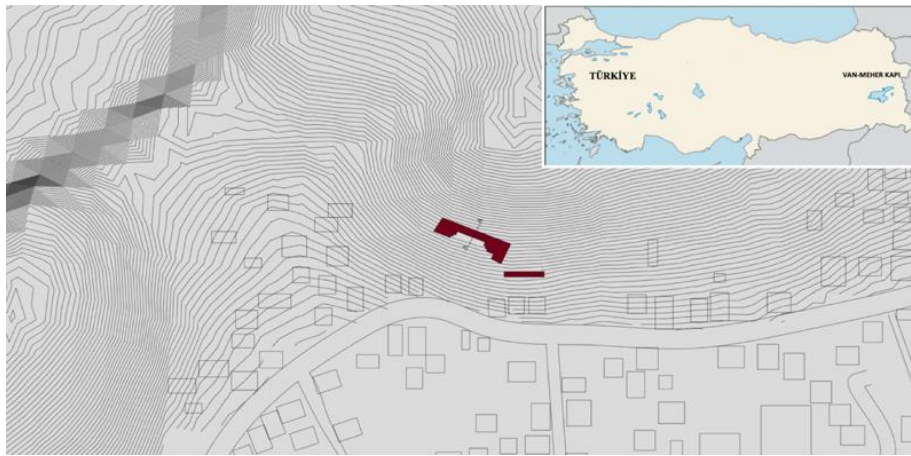
³1904 yılında Madrid'de gerçekleştirilen Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi'nde Mimari Eserlerin Korunması ve Onarımı konusunda, arkeolojik eserlere yönelik koruma tavsiye kararı (Madrid Konferansı Tavsiye Kararları: Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi, 1904) ve sonrasında gerçekleşen İtalya'da Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu'nun restorasyon çalışmalarında uygulanacak ilkeleri belirlediği Carta Del Restauro kabul edilmiştir (Carta Del Restauro, 1931). Arkeolojik kazıların yürütülmesine ve arkeolojik varlıkların korunmasına yönelik olarak 1956 yılında UNESCO tarafından hazırlanan 'Arkeolojik Kazılarda Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı' bulunmaktadır (Ahunbay, 2010: 109). Günümüzde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik uluslararası temel tüzük olarak kabul edilen 1964 tarihli Venedik Tüzüğü diğer bir uygulamadır (Venedik Tüzüğü 1964). Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Komitesi (ICAHM) tarafından, 1990 yılında 'Arkeolojik Alanların Korunması ve Yönetimi Tüzüğü' yayınlanmıştır (ICOMOS, (1990). 1969 yılında Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan ve 1992 yılında revizyonu yapılan 'Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Avrupa Konseyi, 1992) bulunmaktadır

⁴Kaya oyma mekânlar, Kaya Sanat Siteleri - Rock-Art Sites- mağaralar, kaya barınakları (barınak, liman, depo vb.) ve açık/kapalı kaya yüzeylerindeki resimler, gravürler, oymalar, vb. içeren yerler olarak tanımlanmıştır. Kaya mekânların kültürel miras olarak dünya kamuoyundaki yeri ve önemi ise 2000'li yıllara doğru tartışmaya açılmış UNESCO VE ICOMOS gibi küresel düzlemdeki organizasyonlar tarafından yapılan çalışmalar ile bu tür miras değerlerine ilişkin farkındalığı, katılımı artırmak ve böylece sürdürülebilirliği üzerinedir (Gültekin - Uysal, 2041; ICOMOS, 2004; ICOMOS, 2010).

olanlar metne dahil edilmiştir. İkinci aşamada yapı ve çevresi yerinde incelenerek fotoğraflar ve çizimlerle belgelenmiş ayrıca yapı ile ilgili tespitlerde bulunulmuştur. Üçüncü aşamada ise yapı ve yakın çevre dokusunun özgünlüğünün korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması için bugüne ve geleceğe yönelik koruma önerileri yapılmıştır.

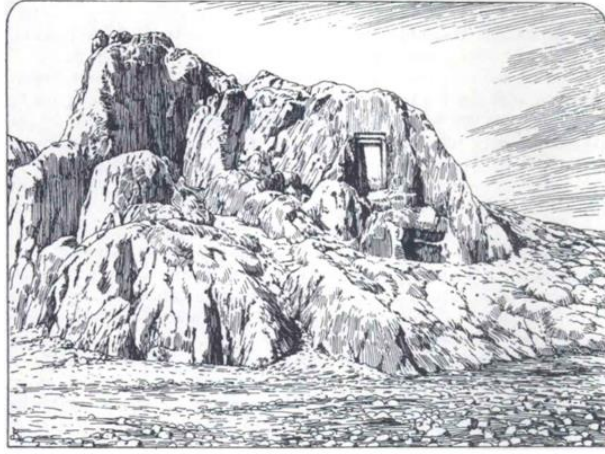
Taşınmaz Kültür Mirası Meher Kapı ve Kutsal Alanı

Urartu uygarlığı, yaşadıkları bölgelerin fiziki ve iklim koşullarına uyum sağlamış ve mimari açıdan özgün yapılar inşa etmiş önemli bir uygarlıktır. Özellikle buldukları bölgelerde tanrıları için yaptıkları tapınaklar ve açık hava kutsal alanları dikkate değerdir. Bunlardan en önemlilerinden biri hiç kuşkusuz Meher Kapı'dır. Meher Kapı, Urartular'ın başkenti olarak bilinen Van kentinde yer almaktadır. Van kentinin Tuşba ilçesi'nin Akköprü Mahallesi, 118 pafta, 17 ada, 72 parsel I. derece arkeolojik sit alanı olan Zımzım Dağı kuzey yamacında konumlanan kapı, Urartu Kralları İşpuini ve oğlu Menua tarafından M.Ö 9. yüzyılda krallığın ulusal tanrısı Haldi adına yaptırılmıştır (Belli, 1998, 31). Van kentinin Urartu uygarlığındaki adı Tuşba yani 'güneş kenti'dir. Urartu Uygarlığının önemli yapılarından biri olan 'Meher Kapı' da 'aydınlatan' anlamında kullanılmaktadır (Resim 1).

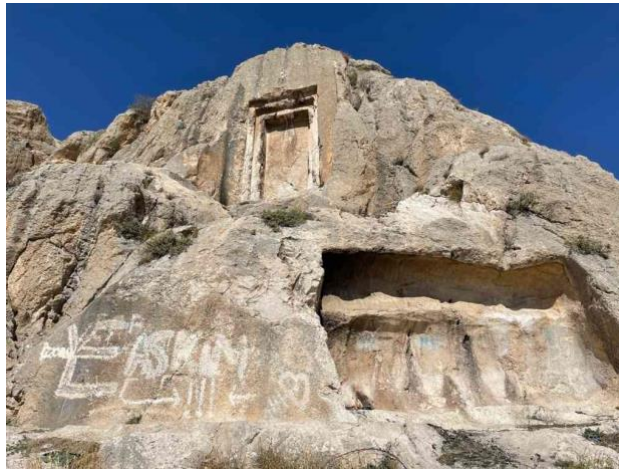

Resim 1 Meher Kapısı Konumu

Meher Kapı, kalker bir kayanın ön cephesinin yontulması ile oluşturulmuş dikdörtgen formunda üç silmeli anıtsal bir kaya yapıtıdır. Kapı, 3.15 m genişliğinde, 5.35 m yüksekliğinde ve 1.30 m derinliğinde bir nişten oluşmaktadır. Üç aşamalı bir çerçeveye sahip olan kapının iç nişi 74x1.96m boyutlarındadır (Salvini, 2006; Albayrak, 2018). Kapıya günümüzde çoğunluğu aşınmış ve ortadan kalkmış basamaklardan çıkılmaktadır (Resim 2). Kapının önünde ise ana kaya oyularak oluşturulmuş doğu batı doğrultusunda uzunluğu yaklaşık 3 m, kuzey güney doğrultusu ise 2.80 m civarında yaklaşık 8.40 m² lik bir alan mevcuttur. Kapının hemen altında doğu yönünde yine ana kayaya oyulmuş 4.70 m genişliğinde 2.50-2.60 m arasında değişen yükseklikte ve yaklaşık 80 cm derinliğinde yatay dikdörtgen formunda bir oyuk yer almaktadır (Resim 3). Bu oyukun işlevi tam olarak bilinmemekle birlikte bir kurban sunağı olabileceği düşünülmektedir (Resim 4-5). Benzer bir oyuk Van Kalesi'nin kuzeydoğu yamaçlarında konumlanan Analıkız Kaya Anıtında da bulunmaktadır (Genç & Konyar, 2019, 4). Bu oyukların içinde günümüze ulaşamayan kabartmalı blokların olabileceği düşünülmektedir. Meher kapıdaki bu oyukun önünde de yaklaşık 5.90 x 2.40 m ölçülerinde yine kayanın oyulmasıyla oluşturulmuş bir platform düzenlenmiştir (Resim 6). Bu kısımlar törenler esnasında sunulan kurbanların kesilip parçalandıkları teraslar olarak düşünülmektedir (Belli, 1998, 35).

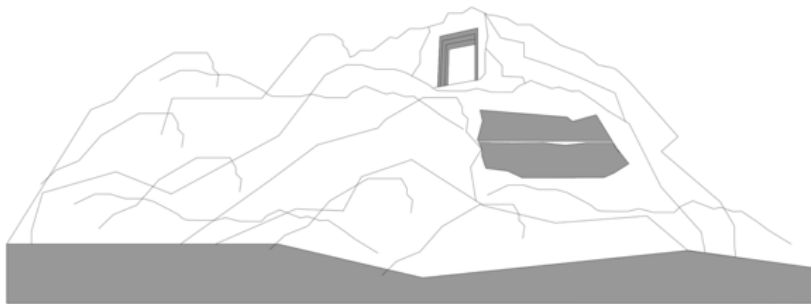
Resim 2 Meher Kapı, Lehmann Haupt, 1926

Resim 3 Meher Kapısı günümüzdeki hali

Resim 4 Meher Kapısı'nın alt kısmında Yer Alan Oyuk

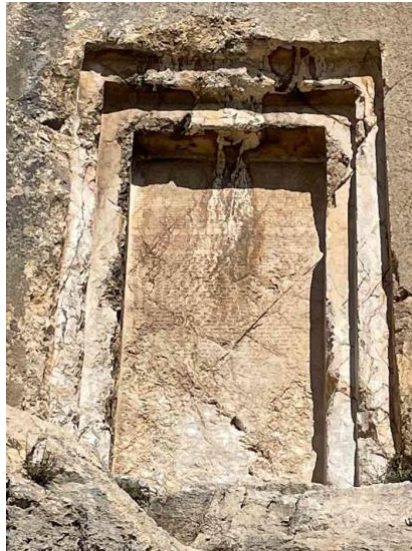
Resim 5 Meher Kapısı, Zimzim Dağı kuzey yamacında konumlanışı

Resim 6 Meher Kapısı Kesiti

Urartu Medeniyeti geniş bir coğrafyaya yayılarak çok farklı inanç sistemlerini belirli bir hoşgörü ve anlayış doğrultusunda barındırmıştır. Urartu'nun bu karmaşık inanç sistemi hakkındaki bilgilerin en önemli kaynaklarından birisi çivi yazılı belgelerdir. Bu belgeler krallıktaki tanrıları, tanrılara sunulacak kurbanları ve kurban sayıları hakkında bilgiler vermektedir. Bu yapıtların en önemlilerinden birisi Van kentinde yer alan Meher Kapısı yazıtıdır (Resim 7). Yazıtta Urartu Uygarlığının tüm tanrıları belirli bir sıra ve düzen içinde verilmiştir. Bu bağlamda yazıtın Urartu Uygarlığının politik haritasını da yansıttığı söylenebilir (Belli, 1998).

Meher Kapısı'nın en iç kısmında ana kaya cephesine 94 satırlık çivi yazısı ile yazılmış bir kitabe mevcuttur. Kitabe 47 satırdan oluşmaktadır. Ana metnin silinmesi veya tahribata uğramasına karşı bir önlem olarak metin iki kez daha tekrar edilmiştir. Kitabede Urartu Uygarlığının 79 tanrı ve tanrıçası önem ve niteliklerine göre sıralanarak hangi tanrı veya tanrıçaya ne tür bir hayvanın ne zaman ve kaç adet kurban edileceği açıkça belirtilmektedir (Yücel, 2010, 44). Bu kitabe Urartuların politik yapısını, dini inanışlarını, tanrı ve tanrıçaları ile dinsel törenleri hakkında bilgi vermektedir. Bu kitabe üzerine araştırma yapan Melikişvili, 79 tanrının tasnifini yaparken 1-63 arasındaki tanrıların erkek, 64-79 arasındaki tanrıların ise kadın olduğuna vurgu yaparak Haldi, Teşiba ve Şivini'yi ise en ünlü tanrılar olarak tasvir etmektedir. Bu üç tanrı arasında ise en fazla kurban sunulan tanrı kitabede savaşçı olarak tabir edilen Haldi'dir (Piotrovskiy, 1965, 40).

Resim 7 Meher Kapısı Kitabesi

Meher Kapısı geçmişte yerli ve yabancı birçok bilim adamının dikkatini çekmiş ve yapı ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki 1827 yılında Alman arkeolog Friedrich Eduard Schulz tarafından gerçekleştirilmiştir. Schulz, kayaya oyulmuş Urartu çivi yazılı yazıtların kopyalanmasını gerçekleştirmiş ve Van Kalesi'ndeki Urartu yapıları üzerine incelemelerde bulunmuştur. Urartu Uygarlığı'nın izlerinin bilinmesine rağmen ilk keşfeden ve yayımlanmasını sağlayan Schultz'dur. 1949 yılında ise İngiliz arkeolog A. H. Layard ve H. Rassam bu

alanlarda araştırmalarda bulunmuştur. Layard da çivi yazılı yazıtları kopyalamış ve antik çağa ait bir çok eseri inceleme fırsatı bulmuştur. Bu eserlerden birisi de Meher Kapı'dır. Layard'ın Meher Kapı'ya ilişkin anlattığı hikaye ise oldukça ilginçtir. Layard'ın anlatımına göre; kapı, Van halkı tarafından 'oban kapı' olarak isimlendirilir. Halkın inanişine göre bu kapı ancak büyülü sözlerle açılır ve kapının altında uyuya kalan bir çobana rüyasında bu sihirli sözler söylenir. oban, rüyadan uyanır ve hemen bu tılsımlı sözcükleri tekrar eder. Kapı bir anda açılır ve içinde hazinelerin bulunduğu bir salonla karşılaşır. İçeri girdikten sonra kapı kapanır. oban sürülerini güderken yemeğini taşıdığı torbasını altınla doldurur ve sihirli kelimeleri tekrar söyleyerek kapının açılmasını sağlar ve kendini dışarı atar. Fakat esasını unuttuğunu fark edip geri döner. Kapı tekrar üstüne kapanır. Bu kez tekrar aynı adımları takip edip kapıyı açmak istediyse de sihirli kelimeleri hatırlayamaz. Sadık köpeği akşama kadar dışarıda bekler ama sahibi gelmeyince altın dolu torbayı alıp çobanın karısına götürür ve onu mağaranın kapısına getirir. Kadın kocasının çığlıklarını duyar, ama ona kimse yardım edemez (Layard, 1853).

Kapıya dair halk arasında anlatılan efsanelerden bir diğeri İşlam'ın dördüncü halifesi Hz. Ali'ye ait ganimet ve atların burada bulunduğu ve yılda bir kez bu kapının açıldığına ilişkindir. Diğer bir inaniş ise Meher'in "aydınlatan" anlamına geldiği bu sebeple Tanrı Haldı'nin bir gün bu kapıdan bir işık demeti içinde çıkacağıdır. Geçmişten günümüze gelen bu efsaneler, halkın bu alanı nasıl kutsallaştırdıklarının bir göstergesidir. Bu durum her ne kadar tahribata uğramış olsa bile kapının, günümüze korunarak bu haliyle ulaşmasında etkilidir.

1898 yılında Van kentini ziyaret eden bir diğer araştırmacı Alman Lehman-Haupt'dur. Van Gölü Havzası'nda bir dizi incelemelerde bulunan Lehman, kapının konumu ve biimlenişine ilişkin kısa bilgiler verdikten sonra halk arasında buraya Meher Kapı denildiğini ve Van kentinin yakın çevresinde bulunan en etkileyici ve kapsamlı yazıtlardan birinin bu kapıya işlendiğinden söz etmektedir (Olms Verlag, 1988).

Türk araştırmacıların da Urartu ve Van ile ilgili sayısız eserinden söz etmek mümkündür. Bu bağlamda 1959 yılında Van bölgesinde arkeolojik kazıları başlatan ve 'Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi'ni kuran Prof. Dr. Afif Erzen'in Toprakkale kazısı oldukça önemlidir. Meher kapı ve yazıtına ilişkin çalışma yapan bir diğer önemli isim Prof. Dr. Oktay Belli'dir. Son dönemde Meher Kapı zerine incelemelerde bulunan Prof. Dr. Veli Sevin'in de çalışmaları dikkate değerdir.

Geçmiş Yıllarda Koruma Yaklaşımları

Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 3.11.1993 gün ve 337 sayılı kararda belirtilen ve kurulca tavsiye edilen I. derece doğal sit I. II. III. derece arkeolojik sit sınırları kurulun 22.10.1993 gün ve 1358 sayılı kararı ile tescilli yapılar listesi oluşturulmuştur. Bu yapılar içinde 37 sıra numarası ile Meher Kapı (Anıtsal kaya nişi ve yazısı) I. derece arkeolojik ve doğal sit alanında yer alan tescilli bir yapıdır. Anıtta meydana gelen doğal ve insan kaynaklı tahribatların temizliği ve konservasyon projesinin hazırlanması için Van Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün 15/01/2014 gün ve 41 sayılı yazısı, Van Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 29/06/2012 gün ve 184 sayılı kararı ile anıtın yazıt kısımlarının kimyasal maddeler kullanılmadan mekanik yöntemlerle temizlenmesine, aynı sorunlarla karşılaşmamak için müze müdürlüğü tarafından güvenlik görevlisi atanmasına, anıtın daha iyi korunmasına yönelik projelerin hazırlanmasına karar verilmiştir. Ancak bu kararlar alınmasına rağmen sadece anıtın yüzeyinde genel bir temizlik yapıldığı izlenmiştir.

Meher Kapıda Meydana Gelen Tahribatlar ve Mevcut Durum Değerlendirmesi

Günümüze ulaşan tarihi alanlar ve yapılar geçmişte yaşayan toplumların sosyo-kültürel değerlerinin bir göstergesi ve insanlığın ortak kültür varlıklarıdır. Günümüzde yaşanan hızlı kentleşme ve imar faaliyetleri ile birlikte bu alanların ve yapıların değişime ve dönüşüme maruz kalarak bozuldukları görülmektedir. Bu alan ve yapıların kent belleği ve tarihindeki yeri ve öneminin anlaşılarak koruma altına alınmaları ve kentle bütünleştirilmeleri oldukça önemlidir. Geçmişin izlerini barındıran arkeolojik değerlerin kent yaşamıyla bütünleşerek korunması hem kentsel belleğin hem de kolektif hafızanın sürekli liği için son derece önemlidir (Duygun, 2022). Kültür varlığı olarak nitelendirilebilecek Meher Kapı, doğa ve insan kaynaklı fiziksel bozulmalardan etkilenmiştir (Resim 8).

İnsan kaynaklı tahribatların bilgisizlikten, bilinçsizlikten ve kayıtsızlıktan kaynaklandığı söylenebilir. Doğa kaynaklı bozulmalar ise, yağmur, rüzgâr, güneş ve nemden kaynaklıdır. Yapının çok yakınında yıllar içinde yasal ve/veya kaçak yapılaşmanın (özellikle konutların) yaşandığı görülmektedir.

Resim 8 Meher Kapıda Meydana Gelen Doğal ve İnsan kaynaklı Tahribatlar

Bunun sebebi yerel idarenin bu yerin sit alanı olduğunu bilmesine rağmen alanın imara açılmasıdır. Günden güne alana doğru yapılan kaçak yapılaşmanın yerel idare tarafından denetlenmediği izlenmektedir (Resim 9). Bu alanda yaşayan insanların tarihi eserleri yanlış kullanımından da bazı tahribatlar doğmaktadır. Özellikle yakın çevrede oturan insanların bu yapıya kazdığı isim ve tarihler tahribata sebep olmuştur. Yapının bakımsızlıktan, kontrolsüzlükten ve çevre sakinlerinin alana bıraktığı çöplerden kirlendiği izlenmektedir. İnsan kaynaklı olarak ortaya çıkan bu tahribatların yanı sıra kar, yağmur, güneş ve rüzgâr sebebiyle bu alanların aşınarak doğal tahribata uğradığı görülmektedir. Açık bir alanda konumlanan yapının genelinde doğal tahribatlar sonucu mekanik çatlakların oluştuğu izlenmektedir. Dış atmosferik şartlar ve erozyon ile birlikte yapının farklı noktalarında farklı şekillerde bozulmalar meydana gelmiştir. Kapıya doğru çıkan sağlam basamaklarda taşın özgün yüzeyinin bir kısmının aşınarak yapısal hasar gördüğü tespit edilmiştir. Kapının üst noktasındaki silme yüzeylerinin de çok uzun yıllar rüzgar, yağmur, kar, güneş vb. etkilere bağlı olarak erozyona uğradığı görülmektedir. Kapının genelinde yüzyıllar içinde çevre ve iklim şartlarına bağlı olarak yüzeysel bir kirlenmenin de olduğu izlenmektedir.

Resim 9 Meher Kapı Yakınında Yıllar İçinde Yaşanan Yapılaşma

Alanın Korunmasına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler

Türkiye, insanlık tarihinin izlenebileceği doğal ve kültürel birçok zenginliğe sahiptir. Bu zenginlik tarihsel geçmişin tanıkları olarak tüm dünya tarihine mal olmuş uygarlıkların izlerini taşımaktadır. Geçmişten günümüze kalan ve geleceğe aktarılması gereken bu değerlerin korunması önemli bir soruna dönüşmüştür. Bu kültürel ve doğal mirasın tarihsel ve fiziksel değerlerinin açığa çıkarılması, tanıtılması, benimsetilmesi ve gündelik yaşam ile bütünleşmesi oldukça önemlidir. Eserlerin korunmasına yönelik olarak 1994 tarihli ICOMOS Nara özgünlük tüzüğünde koruma, yapıların tanınması, tarihlerinin ve öneminin öğrenilmesi, korunması ve gerekli durumlarda restore edilmesi biçiminde tanımlanmaktadır (ICOMOS 1994).

Meher Kapısı Urartu Uygarlığı'nın kentteki varlığını gösteren ve bütünlüğünü koruyarak ayakta kalmış ender yapılardan biri olarak oldukça önemlidir. Ancak yapının ihmal edilerek kaderine terk edildiği, doğal ve insan kaynaklı tahribatlara açık bırakıldığı görülmektedir. Bu sebeple yapının doğal, kültürel, mimari, tarihi ve görsel değerinin korunarak ön plana çıkarıldığı bir önerinin sunulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda yapının korunarak, anlaşılır biçimde tanıtılması, potansiyel kullanıcıların belirlenerek buna göre bir çevre düzenlemesinin yapılması hedeflenmektedir. Öncelikle yapının uzaklardan görülebilecek şekilde Zızmım Dağı yamacındaki bir

kayalığa oyulmasının farklı noktalardan izlenmesine imkân tanıdığı ve bu konumlanmanın yapıyı anıtlattığı düşünülmektedir. Yapılacak bir aydınlatma ile yapının bu görselliğinin kentin farklı noktalarından algılanması sağlanmalı, kent sakinlerinin ve turistlerin kullanmasına imkan tanınmalıdır. Bu doğrultuda öncelikle yapının bakım ve onarımının yapılması, çevre düzenlemesinin tamamlanması ve yerli ve yabancı turizme açılması gerekmektedir.

Koruma ve Bakım

Yapıda meydana gelen insan ve doğa kaynaklı tahribatların (çatlaklar, yüzey kirlenmesi, karalamalar, aşınma vb.) ortadan kaldırılması ve yapının tarihi ve kültürel değerinin açığa çıkarılması için koruma ve restorasyon çalışmaları yapılmalıdır. Kalker kayadan meydana gelen kapının yağmur, kar, rüzgâr ve güneşten etkilendiği, yüzey erozyonlarının fazla olduğu ve aşırı derecede kirliliğin olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple 2012 tarihinde Van Valiliği tarafından yapılan temizlik ve bakım çalışmalarının belirli periyotlarla devam etmesi, basit koruma önlemlerinin alınarak onarım çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Yazıtın temizlenmesi sürecinde harflere zarar verilmeden hassas bir şekilde temizliğin yapılması önemlidir.

Çevre düzenlemesi

Arkeolojik mirasın korunması ve iyileştirilmesi sürecinde farklı disiplinlerden bir çok uzmana ihtiyaç vardır (ICOMOS 1990). Bu durum yapının bütün koruma aşamalarında gerekli olduğu gibi çevre düzenlemesinde de gereklidir. Yapının tanıtımı amacıyla yapılacak açık alan düzenlemesinde farklı disiplinlerin (mimar, arkeolog, kent plancısı, sanat tarihçisi, peyzaj mimarları, rehberler vb.) birlikte çalışması önerilmektedir. Bu sebeple alanın yakın çevresinde mevcut peyzaj öğelerinin korunması ve yeni bir peyzaj düzenlemesi ile iyileştirme çalışmalarının yapılması önerilmektedir. Meher Kapı kutsal alanının hemen yanında konumlanan ve görsel kirliliğe sebep olan elektrik trafosu ve elektrik direğinin başka bir alana taşınması, alanın yakınındaki yapıların kaldırılması ve yeni yapılaşmanın önüne geçilmesi gerekmektedir. Ziyaretçilerin yapıya rahatlıkla ulaşmasını sağlayan yol, otopark, ulaşım araçları vb. olanaklar planlanmalıdır. Ziyaretçileri yapı ve yakın çevresi hakkında bilgilendirecek danışma ve panolar yerleştirilmelidir. Alana tek başına veya küçük bir grup halinde gelen insanların burayı tanımalarına imkân tanıyacak tarihsel bilgilerin yer aldığı farklı dillerde hazırlanmış ve resimlerle bezenmiş bilgi panolarına ihtiyaç duyulmaktadır. Söz gelimi kapının hangi tarihte kimler tarafından ne amaçla yapıldığı konularına açıklık getirilmelidir. Alanı ziyarete gelecekler için basit ve geçici bir strüktür ile yeme, içme, tuvalet vb. ihtiyaçları karşılayacak bir mekanın tasarlanması önemlidir. Ayrıca yaşlı ve engellilerin alanı rahatlıkla gezmelerine imkân tanıyacak olanaklar yaratılmalıdır. Kapıya kolaylıkla ulaşmayı sağlayacak belli bir yolun düzenlenmesi önemlidir. Bu yolun farklı noktalarına Urartu Uygarlığı ve kapıdaki yazıt hakkında bilgi panoları konulabilir. Ayrıca kent manzarasının izlenebileceği bir seyir terasının da uygun malzemeler kullanılarak yapılması önemlidir.

Tanıtım

Kültürel miras eserlerinin korunmasında, eserin tanıtımının sağlanması ve bilinirliğinin artırılması oldukça önemlidir. ICOMOS'a göre arkeolojik mirasın gün yüzüne çıkarılması ve topluma sunulması mevcut toplumların tarihsel süreçteki gelişimlerinin anlaşılması bağlamında oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Bu yöntem sayesinde kültürel mirasın korunması meselesi de daha iyi anlaşılmaktadır. Kültürel mirasın topluma sunulması mevcut bilgiler ışığında yapıldığı için belirli aralıklarla bu bilgilerin güncelleştirilmesi önemlidir (ICOMOS 1990). Meher Kapı ve yakın çevresinin de bu açıdan ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda alanın yazılı, görsel, işitsel medya ve sosyal mecralarda halka sunulması gerekmektedir. Yerli ve yabancı turistler ile kent sakinlerinin alana kolaylıkla ulaşmasını sağlayacak ulaşım olanaklarının artırılması önemlidir. Bu sebeple kent merkezinden alana kadar farklı mesafe ve lokasyonlarda tanıtıcı ve yönlendirici panoların konumlandırılması tavsiye edilmektedir. Alanın önemli sorunlarından biri olan güvenlik meselesi ile ilgili gerekli önlemlerinin alınması ve yakın çevrede oturan insanların kültürel miras hakkında bilgilendirilmesi ve bu alanı sahiplenmeleri sağlanmalıdır.

Kültürel Miras Bilinci, Farkındalık ve Katılım

Kültür varlığının korunmasında hiç kuşkusuz yukarıda sıralanan etkiler kadar önemli diğer bir unsur mimari yapıyı sahiplenen bir halk bilinci yaratmaktır. Çünkü yerelde yaşayanlar kültür miras alanı ile tarihsel, sosyo-kültürel, kimlik, hafıza, aidiyet vb. güçlü bağlar kurdukları için bu alanlara yapılacak her türlü müdahaleden doğrudan etkilenirler (Gültekin- Uysal 2018: 2032). Bu miras alanlarının korunmasında yerel dinamiklerin ilgileri ve katılımları oldukça önemlidir (ICOMOS 1994). Bu konuda ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde yapılan tanımlama bu durumun önemini vurgulamaktadır. Bu mirasın korunması için uygulanacak politikalarda yerelde yaşayanların önemine de vurgu yapılır. Ayrıca halka bilgi verilmesi ve bütünleşik korumanın önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir (ICOMOS 1990; (ICOMOS 1994). Hatta bazen kültürel mirasın yönetiminin ve korunması yerelde yaşayanların insiyatifinde olmasının doğru bir karar olabileceği düşünülmektedir. Yerel halkın yaşam alanlarındaki kültür mirası öğelerine ilişkin alınacak kararlarda işbirliği yapması, sürece katılımcı olarak dahil olmaları demokratik bir sürecin de gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır. Bu şekilde kültür mirasının daha iyi tanıtılmasına, katılımcı bir sahiplenmeye ve mirasın sürekliliğine imkan sunulacaktır. Bu bağlamda katılım meselesinin koşulu, kültür mirasının değerinin bilincinde olma, bir parçası olduğunu idrak etme ve onu sahiplenme olarak tanımlanabilir (Gültekin- Uysal 2018: 2032). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması'na dair sözleşmeye (Dünya Mirası Sözleşmesi) göre; yerel halkın kültür mirasının farkında olması, koruması ve mirasa yönelik çalışmalara katılması taraf devletlerin güdümündedir. Bu taraf devletlerden birisi de sözleşmeyi 1982 yılında imzalayan Türkiye'dir. Taraf devletler, eğitim, tanıtım programları ile uygulayacakları politikalar vesilesiyle halklarının kültürel ve doğal mirasa yönelik bağlılıklarını güçlendirmek zorundadır (UNESCO, 1972). UNESCO, uluslararası alanda kültür mirasının korunması meselesinde en önemli kurumlardan birisidir. Kurumun öncülüğünde hazırlanan sözleşmelerde, tüzüklerde belirtilen ilke ve kararlar Türkiye tarafından da kabul edilmiştir. Türkiye'de bu ilke ve kararların yerine getirilmesi Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) sorumluluğundadır (Gültekin- Uysal 2018: 2032). Bu bakımdan yerelde Meher Kapı ve çevresi genelde ise kentte yer alan kültürel değerlerin korunması için sorumlu kuruluşlar tarafından yöre halkına kültürel miras ve bunun öğeleri ile ilgili farkındalık kazandıracak eğitim programları düzenlemeli bu konuda güçlü bir iletişim ağı oluşturmalıdır. Çünkü bütünleşik bir korumanın en temel dinamiği kültür mirası ile doğrudan etkileşim içinde olan yerel halkın bu alanlara ilişkin yapılan tüm çalışmalara katılımıdır. Koruma fiziksel olmanın ötesinde sosyal ve kültürel bir sürece dönüştüğü zaman etkili ve kalıcı olabilir.

Sonuç ve Tartışma

Kültürel miras, toplumların tarihlerine ışık tutan, günümüze ulaşmış ulusal ve uluslararası alanda önemli bir niteliğe sahip somut ve soyut değerlerin tümünü kapsamaktadır. Arkeolojik alan ve yapılaşmalar da bu kültürel miras içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Arkeolojik alanlar toplumların geçmişinde büyük emekler harcanarak özgün bir şekilde üretilmişlerdir. Bir çoğu kutsal olarak değerlendirilen bu somut alanlar geçmişin günümüze aktarıldığı önemli kültür varlıklarıdır. Bu alanlara yönelik ilk bilimsel çalışmalar Avrupa'da 18. yüzyılda başlarken Türkiye'de ancak 19. yüzyılda yapılmaya başlanmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde bir yandan uluslararası arenada UNESCO, Avrupa Konseyi ve ICOMOS gibi kuruluşların hazırladığı sözleşme ve tüzükler diğer taraftan ulusal düzeyde çıkarılan yasalar sayesinde arkeolojik mirasın korunmasına yönelik önemli adımlar atılmıştır. Uluslararası düzeyde alınan bir çok kararın Türkiye tarafından da kabul edildiği ve bu bağlamda çalışmaların yürütüldüğü bilinmektedir. Arkeolojik kültür varlıklarının korunarak geleceğe aktarılması yasal, bilimsel ve sanatsal yönleri olan kompleks bir sürecin etkin olarak yürütülmesine bağlıdır. Bu bağlamda yerel ve kentsel alanlardaki kültür mirası örneklerinin belirlenmesi, gün yüzüne çıkarılması, envanter çalışmalarının yapılarak koruma altına alınması ve restorasyon çalışmalarının yapılarak halka sunulması oldukça önemlidir.

Ülkemiz arkeolojik kültürel miras konusunda oldukça zengin bir geçmişe sahiptir. Bu zengin geçmişin görüldüğü yerlerden biri Urartu Krallığı'nın başkenti Van'dır. Burada bulunan Urartu krallığına ait eserlerden bir tanesi çalışmanın konusu olan Meher Kapı'dır. Yıllar içinde doğal ve insan kaynaklı tahribata uğramış kapının korunarak gelecek kuşaklara aktarılması oldukça önemlidir. Bu bağlamda yapının gündeme getirilmesinin,

tanıtımının yapılmasının ve korunmasının dikkate değer olduğu düşünülmektedir. Meher Kapı'da yaşanan tahribatlar bir yönüyle estetik açıdan bir sorun olarak görülse de ileride yaşanabilecek daha büyük tahribatların habercisi olarak yorumlanabilir. Bu sebeple koruyucu önlemlerin alınarak, aralıklı bakım ve onarım yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Ahunbay, Z. (2010). Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (8), 103-118. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaked/issue/57432/814185>
- Albayrak, P. (2018). Urartu Dini Mimarisi, Kafdağı, cilt:3, sayı:1, s. 31-51.
- Avrupa Konseyi, (1992). https://www.tursab.org.tr/apps/OldFiles/dosya/14743/Arkeolojik-mirasin-korunmasina-iliskin-avrupa-sozlesmesi-gozden-geciril_14743_4736407.pdf Erişim Tarihi: 22.10.2022
- Belli, O. (1998). Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Belli, O. (2000). "Urartu Krallığı'nın İkinci Başkenti Toprakkale (Rusahanili) Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi(1932-1999), 2000, 223-227
- Carta del Restauro, (1931). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf Erişim Tarihi: 22.10.2022
- Cengiz, M., Tanaç Zeren, M. (2021). Arkeolojik miras alanlarında koruma, yorumlama ve sunum yaklaşımlarının gelişimi. Eksen Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2(2), 54-76. Cilt 2, Sayı 2, Yıl 2021, 54-76
- Çilingiroğlu, A (1997). Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, İzmir.
- Duygun, G. (2022). Arkeolojik Alanlar ile Çevre Yerleşimler Arasında Oluşan Eşikler: Antik Perge Kenti Örneği, Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, s. 13-25
- Eres, Z. (2013). Arkeolojik kazı, koruma, sergileme ve toplum ilişkisi Kırklareli'nde tarihöncesi arkeolojik alanlar üzerinden bir deneyim. Arkeoloji ve Sanat Dergisi, Eylül-Aralık, (144), 1-30.
- Genc, B., Konyar, E. (2019). Van kalesi analıkız yapısı: İşlev ve kronolojisine dair bir değerlendirme. Anadolu Araştırmaları-Anatolian Research, 22, 1-23. <https://doi.org/10.26650/anar.2019.22.660245>
- Gülen, M., Alp, Ş. (2021). Open Air Sanctuaries In Urartian Civilization A Proposal For Meher Gate Sanctuary, "IARCSAS" 1st International Architectural Sciences and Application Symposium 27-29 October 2021 Isparta, TURKEY.
- ICOMOS. (2010). Rock Art, Pre nomination Guidelines. http://openarchive.icomos.org/268/1/ICOMOS_Rock_Art_Guidelines_2010_EN.pdf, Erişim Tarihi: 22.10.2022
- ICOMOS. (1990). Arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0574229001536913919.pdf Erişim Tarihi: 22.10.2022
- ICOMOS (1994). Nara özgünlük tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf Erişim Tarihi: 22.10.2022
- ICOMOS. (1999). Geleneksel mimari miras tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0464062001536913566.pdf Erişim Tarihi: 22.10.2022
- ICOMOS (2004). The World Heritage List: Filling the Gaps - an Action Plan for the Future.
- İSMEP Rehber Kitaplar. (2014). Kültürel Mirasın Korunması, Danış. Zeynep Gül ÜNAL İstanbul: İstanbul Valiliği, İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB) ve İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü <https://www.guvenliyasam.org/wp-content/uploads/2016/02/KULTUREL.pdf> Erişim Tarihi: 09.01.2021.

Layard, A.H. 1853. Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon; with Travels in Armenia, Kurdistan and the Desert. London and New York: John Murray and G. P. Putnam.

Madrid Konferansı Tavsiye Kararları: Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi, (1904).

<http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/turkce/1904-Madrid-Konferans%C4%B1-Tavsiye-Kararlar%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi: 22.10.2022

Olms Verlag, G. (1988). Carl Friedrich Lehmann-Haupt Armenien eins und jetzt, II,I, Hildesheim, Zürich, New York.

Piotrovsky 1965 B.B. Pitrovskiy "Urartu Dini", (çev.) İsmail Kaynak Ankara Üni. Dil ve TarihCoğrafya Fk. Dergisi 23/1-4, 1965, 37-49.

Salvini, M. (2006), Urartu Tarihi ve Kültürü, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sönmez, M. (2008) WEB Tabanlı CBS ile Bergama'nın Turizm Coğrafyasında Kültürel Miras Değerlendirilmesi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, s. 25-26.

Turgut Gültekin, N., Uysal, M. (2018). Kültürel miras bilinci, farkındalık ve katılım: Taşkale köyü örneği. OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(15), 2030-2065. DOI: 10.26466/opus.446272

URL-1 https://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Eduard_Schulz, Erişim Tarihi: 8 kasım 2021

UNESCO 1972, <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177> Erişim Tarihi: 22.10.2022

VENEDİK TÜZÜĞÜ (1964), http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf Erişim Tarihi: 22.10.2022

Yücel, Ç. (2010). Urartu Dini ve Tapınma Sistemleri, Arkeoloji ve Sanat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.

Extended Abstract

Cultural heritage, with its tangible (historical buildings, monuments, architectural remains and areas, etc.) and intangible (tradition, values, ceremonies, handicrafts and oral history, etc.) elements, as well as living culture, creates a common memory with what was accumulated in the past and with reference to them. Anatolia, which carries the traces of different civilizations in the historical process, has a rich cultural heritage. There are different architectural and artistic forms in this geography, which has survived for centuries by being fed from the cultures of different civilizations.

In our country, studies on the protection of natural and cultural assets, which started at the end of the 19th century, have gained momentum in recent years (Ahunbay 2010). In this regard, the work of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, whose short name is UNESCO, is important¹. UNESCO aims to promote cultural and natural assets with universal values, which are accepted as the common heritage of all humanity, to the world, to create awareness in the society to protect this universal heritage, and to provide the necessary cooperation for the survival of cultural and natural values that are destroyed or destroyed for various reasons. Archaeological heritage constitutes a heritage group that needs to be specifically defined and protected within cultural heritage sites. With the definition made in the ICOMOS Archaeological Heritage Protection and Management Regulation, "Archaeological heritage" defines basic data as material heritage that has been handled by archaeological methods. One of the cities with rich examples of archaeological cultural heritage is Van. Meher Gate and Sanctuary is one of the structures that draw attention in terms of archaeological assets that constitute an important part of the cultural heritage areas in the city. Meher Kapı is a monumental niche carved into a rock located on the northern slope of Zımzım Mountain in the city of Van. It is also interesting that the building is an archaeological heritage and a rock-carved place. As a matter of fact, rock-carved spaces, which have universal values, have been one of the priority thematic issues in protection determined by UNESCO since the 2010s⁴. The research was carried out in three stages. In the first stage, written and visual sources and archaeological studies related to the research area were examined, and face-to-face interviews were held with experts and scientists who

had studies related to the research area. At the same time, an institution search was conducted for the supply of visual and written documents related to the conservation process in the research area. At the other stage, the building and its surroundings were examined on site, documented with photographs and drawings, and determinations were made about the building. In the third stage, in order to preserve the authenticity of the structure and its immediate environment by preserving its originality in a holistic manner and to transfer it to future generations, the information determined about its current situation has been evaluated and conservation proposals for today and the future have been developed. The Meher Gate is a monumental rock work with three moldings in the form of a rectangle, formed by carving the front of a limestone rock. The gate consists of a niche 3.15 m wide, 5.35 m high and 1.30 m deep. The interior niche of the building, which has a three-storey frame, measures 74x1.96m (Salvini, 2006; Albayrak, 2018). The door is accessed from steps, most of which have been worn out and have disappeared today. In front of the door, there is an area of approximately 8.40 m², which was formed by carving the bedrock, about 3 m in length in the east-west direction and 2.80 m in the north-south direction.

The historical sites and structures that have survived to the present are an indicator of the socio-cultural values of the societies living in the past and are the common cultural assets of humanity. With the rapid urbanization and zoning activities experienced today, it is seen that these areas and structures are exposed to change and transformation and deteriorate. Understanding the place and importance of these areas and structures in the memory and history of the city, taking them under protection and integrating them with the city is very important. The preservation of archaeological values, which contain traces of the past, by integrating with urban life is extremely important for the continuity of both urban and collective memory (Duygun, 2022).

Meher Kapı, which can be described as a cultural property, has been affected by physical deterioration caused by nature and human beings. Meher Gate is very important as one of the rare structures that show the existence of the Urartian Civilization in the city and have survived by preserving its integrity. However, it is seen that the building has been neglected and left to its fate and left open to natural and human-induced destructions. For this reason, it is thought that it would be beneficial to present a proposal in which the natural, cultural, architectural, historical and visual value of the building is preserved and highlighted. In this direction, it is aimed to protect the building, to introduce it in an understandable way, to identify potential users and to make a landscaping accordingly. First of all, it is thought that the carving of the building into a rock on the slope of Mount Zımzım, allowing it to be seen from afar, allows it to be watched from different points, and this positioning makes the building monumental. With a lighting to be made, this visibility of the building should be perceived from different points of the city, and it should be allowed to be used by the citizens and tourists. In this direction, first of all, the building should be maintained and repaired, the landscaping should be completed and it should be opened to domestic and foreign tourism.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.